

České profesionální ozbrojené síly – krátké ohlédnutí do minulosti

V roce 1990 se očekávalo, že Československá armáda by mohla být kolem roku 2005 plně profesionální. Tato očekávání nakonec naplnila Armáda České republiky jako následnická instituce zaniklé federativní Československé armády. Profesionalizace českých ozbrojených sil započatá před 15 roky byla dokončena.

Propuštěním posledního branně povinného vojáka z vojenské základní služby před Vánoce 2004 se ozbrojené síly České republiky staly plně profesionálními. Uskutecnila se tak politická idea, která byla formulována již za existence České a Slovenské Federativní Republiky. [1, 2] Tento článek se stručně ohlíží za průběhem procesu profesionalizace ozbrojených sil České republiky započatým již v roce 1990.

V novodobých dějinách Československa a později samostatné České republiky se fenomén profesionálních ozbrojených sil jako program definovaný vládní autoritou objevuje celkem třikrát. Poprvé se u nás s profesionálními ozbrojenými silami setkáváme v době německé okupace v podobě bezpečnostního sboru učeného k ochraně státního prezidenta Emila Háchy. Jednalo se o tzv. vládní vojsko vytvořené na personálním základu rozpuštěné československé branné moci, které retrospektivně zaniklo se znovuoobením československé státnosti po skončení druhé světové války. [3]

Podruhé se téma profesionálních ozbrojených sil otevřelo v souvislosti se společenskými změnami vyvolanými listopadovými událostmi roku 1989. Politický požadavek na zkrácení délky základní vojenské služby přivedl tehdejší vedení federálního ministerstva obrany k úvahám o postupné profesionalizaci Československé armády, [1] nicméně Vojenská doktrína České a Slovenské Federativní Republiky počítala do budoucna se smíšeným typem ozbrojených sil, [4] kde podíl neprofesionálního vojenského bude pravděpodobně postupně klesat. Přechod k plně profesionální Československé armádě provedený v co nekratší době byl považován za nereálný. [5]

Přestože k realizaci projektu úplné profesionalizace Československé armády nikdy nedošlo v důsledku rozpadu České a Slovenské Federativní Republiky, lze tehdejší úvahy brát za základ dnes již ukončeného projektu profesionalizace Armády České republiky, potažmo ozbrojených sil České republiky. Podle tehdejších odhadů měl podíl neprofesionálních vojáků v tehdejší Československé armádě v roce 1993 dosáhnout 57 %, v roce 1997 klesnout na 40 % a do roku 2005 měl klesnout alespoň na 25 % nebo mělo být dosaženo plně profesionalizace armády. [1]

Po třetí se u nás myšlenka na zastavení procesu doplňování ozbrojených sil prostřednictvím branné povinnosti objevila v souvislosti s nástupem Jaroslava Tvrdíka do úřadu ministra obrany v roce 2001 a zcela překvapivě byla přijata vládou ČSSD, přestože volební program ČSSD z roku 1998 nepodporoval vytvoření plně profesionálních ozbrojených sil České republiky. Tento projekt se nakonec podařilo uskutečnit již k 31. 12. 2004, [6] navzdory tomu že původní vládní plán počítal s tím, že mírový výkon branné povinnosti bude zastaven až o dva roky později k 31. 12. 2006. [7]

Všechny tři projekty se mezi sebou lišily preferovaným modelem služby v profesionálních ozbrojených silách. V prvních dvou případech byl preferován model zaměstnaneckých ozbrojených sil, tzn. ozbrojených sil, kde lze vojenské povolání vykonávat jako celoživotní zaměstnání. V případě profesionálních ozbrojených sil České republiky byl pravděpodobně pod vlivem amerického vzoru upřednostněn model dobrovolnických ozbrojených sil, tzn. ozbrojených sil, kde je vojenské povolání vykonáváno ve zpravidla krátkodobém služebním závazku a služba v ozbrojených silách je v ekonomickém životě jednotlivce krátkou epizodou. [8]

Dokončení přechodu od ozbrojených sil doplňovaných na základě branné povinnosti k ozbrojeným silám doplňovaných výhradně z trhu práce nabízí možnost paralelní retrospektivy projektu profesionalizace Československé armády a projektu profesionalizace Armády České republiky. Dělení federálních ozbrojených sil v poměru 2 k 1 [9] totiž nijak nemohlo bránit tomu, aby jednou započatý proces nepokračoval v ozbrojených silách vzniklých dělením původní Československé armády. Vývoj procesu profesionalizace ozbrojených sil majících vztah s dnešním státním území České republiky v letech 1990 až 2007 je zobrazen níže.

Tab.

stav k 1. 1.	skutečnost				typ ozbro- jených sil	plán 1990 podíl vojáků základní služby [%]
	vojáci z povolání a v další službě	vojáci základní služby	vojáci celkem	podíl vojáků základní služby [%]		
1990	61 214	144 398	205 612	70	I	57
1993	38 049	68 630	106 679	64		
1994	33 282	54 326	87 608	62		
1995	30 413	43 178	73 591	59	II	40
1996	27 654	36 797	64 451	57		
1997	26 340	32 174	58 514	55		
1998	23 759	32 942	56 701	58		
1999	22 966	34 281	56 247	61		
2000	23 721	31 185	54 906	57		
2001	23 184	24 955	48 139	52		
2002	20 627	21 235	42 338	50		
2003	21 247	17 363	38 610	45	III	25 - 0
2004	21 024	6 359	27 383	23	IV	
2005	22 272	0	22 272	0		
2006	23 830	0	23 830	0		
2007	24 989	0	24 989	0		

Pramen: www.army.cz; Černocho, F., Královec, K. *Personální vývoj v resortu obrany (1990-2001) fakticky a ciferně*. 1. vyd. Praha: MO ČR, 2002.

Tabulka zachycuje skutečné počty profesionálních vojáků (vojáků z povolání, vojáků v další službě), vojáků základní služby a jejich podíl na celkových počtech vojáků v Československé armádě (1990) a Armádě České republiky (1993-2007). Vedle toho je v tabulce uvedena

periodizace vývoje procesu profesionalizace ozbrojených sil používající Haltinerovu typologii ozbrojených sil [10] a původní plán vývoje profesionalizace Československé armády.

Typologie ozbrojených sil K. W. Haltinera dělí ozbrojené síly do čtyř typů podle závislosti ozbrojených sil na doplňování branně povinnými vojáky. První typ (I) ozbrojených sil je silně závislý na branně povinných vojácích. Jejich podíl je vyšší 2/3. U druhého typu (II) ozbrojených sil se podíl branně povinných vojáků pohybuje mezi 2/3 a 1/2 a závislost ozbrojených sil na branně povinných vojácích je snížena. Branně povinní vojáci nejsou pro mírovou činnost ozbrojených sil rozhodující. U třetího typu (III) ozbrojených sil klesl podíl branně povinných vojáků pod 1/2 a tyto ozbrojené síly již nejsou závislé na branné povinnosti. Lze hovořit o tom, že při nižším podílu branně povinných vojáků je branná povinnost uplatňována ze „setrvačnosti“ jako pseudopovinnost. Čtvrtým typem (IV) ozbrojených sil jsou plně profesionální ozbrojené síly vystavěné buď na modelu zaměstnaneckých, nebo dobrovolnických ozbrojených sil.

Jak je patrné z tabulky, původní plán na profesionalizaci Československé armády předpokládal co nejrychlejší přechod od armády typu I k typu II a pak k typu III. K typu III měla Československá armáda náležet až do doby případného dokončení profesionalizace. Jak ale vyplývá ze skutečného vývoje podílu vojáků základní služby na počtu vojenského personálu, byly tyto plány v době své formulace více než ambiciózní. Následnická Armáda České republiky prakticky až do otevření tématu své profesionalizace na vládní úrovni v roce 2001 patřila k typu II ozbrojených sil a teprve v průběhu krátkého přechodného období přešla k typu III. Díky tomu se paradoxně přechod k plně profesionálním ozbrojeným silám podařil uskutečnit podle původního očekávání z roku dob československé federace platného pro předchůdkyni Armády České republiky.

Dokončení plné profesionalizace Armády České republiky v termínu očekávaným pro průběh profesionalizace Československé armády nebylo pravděpodobně nijak zamýšlené. Jednalo se o důsledek boje politických stran ve volbách do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky. Po šedesáti letech se na území České republiky však opět objevily plně profesionální ozbrojené síly. O tom, zda tomu tak bude jednou provždy, rozhodne budoucnost.

Použitá literatura:

- [1] PURKRÁBEK Miroslav. Bez občanského základu není vojenského profesionalismu. *A-revue*, 1991, roč. 44, č. 4, s. 4-5.
- [2] JANOŠEC Josef. Vybrané ekonomické aspekty procesu profesionalizace. *Vojenské rozhledy*, 1994, roč. 3, č. 1, s. 27-33.
- [3] KALOUSEK, M. *Vládní vojsko 1939-1945. Vlastenci, či zrádci?* 1. vyd. Praha: Libri, 2002. ISBN 80-7277-063-2.
- [4] *Vojenská doktrína České a Slovenské Federativní Republiky*. 1. vyd. Praha: SOFIPRIN, 1990. ISBN 80-85391-03-0; *A-revue*. 1990-1992. Praha: FMO.
- [5] ČERNOCH, F., KRÁLOVEC, K. *Personální vývoj v rezortu obrany (1990-2001) fakticky a ciferně*. 1. vyd. Praha: MO ČR, 2002.
- [6] *A-report*. Koncepce výstavby profesionální Armády České republiky a mobilizace ozbrojených sil České republiky přepracovaná na změněný zdrojový rámec. 2003, roč. [nezjištěn], č. 24.
- [7] *A-report*. Zvláštní číslo [Koncepce výstavby profesionální Armády České republiky a Mobilizace ozbrojených sil České republiky]. 1. vyd. Praha : MO ČR, 2002. ISSN 1211-801X.
- [8] PERNICA Bohuslav. Česká republika a model zaměstnaneckých a dobrovolnických profesionálních ozbrojených sil. *Vojenské rozhledy*, 2006, roč. 15, č. 4, s. 143-146.
- [9] *Bílá kniha o obraně České republiky*. 1. vyd. Praha: MO ČR, 1995.
- [10] HALTINER, KW. Westeuropas Massenheere am Ende? In HALTINER, KW, KÜHNER, A. *Wehrpflicht und Miliz – Ende einer Epoche?* 1. Aufl. Baden-Baden: Nomos, 1999. ISBN 3-7890-6104-2. S. 21-27.